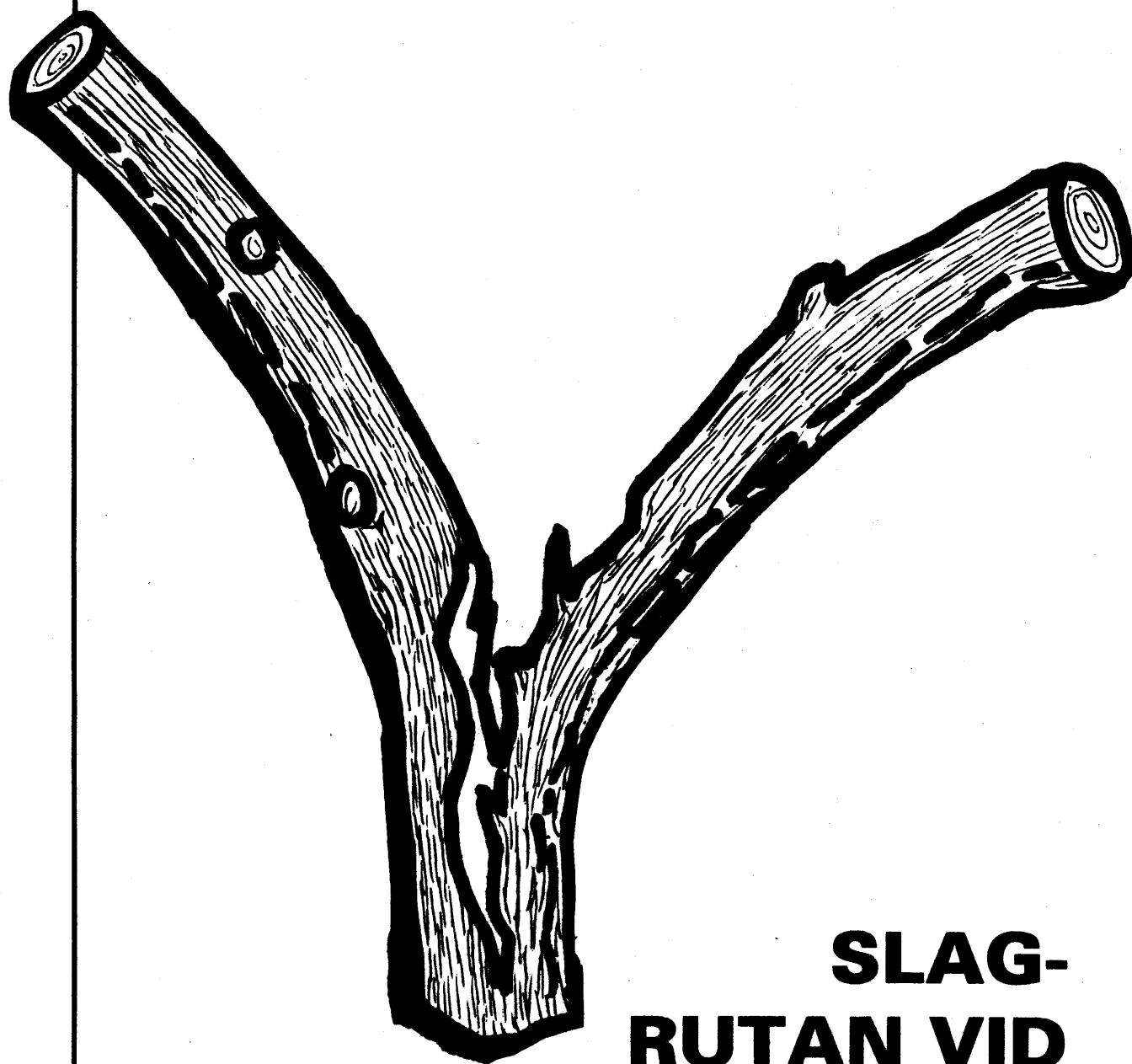

Folkvett

Organ för Vetenskap och Folkbildning. Nr 3-4 1996

**SLAG-
RUTAN VID
VÄGSKÄLET?**

Klokpris och Dumpris	sid 3
Den efterhängsna slag- rutan	sid 4
Slagrutan vid vägskalet?	sid 8
Pressgrannar: Tidskriften Slagrutan	sid 10
Reptricket bäst på repris	sid 12
Lita på den moderna medicinen!	sid 13
Randi startar folk- bildningsstiftelse	sid 14
Internationellt: Amerikanskt frikännande för de elektromagnetiska fälten	sid 15
Böcker: Vetenskap och Ovetenskap i ny upplaga	sid 16
Är vi tomtefundamentalister?	sid 17
Notiser	sid 18
Nya medlemmar	sid 20

FOLKVETT

Organ för Vetenskap och
Folkbildning.

Redaktörer:

Sven Ove Hansson 08/87 87 78
(ansvarig utgivare)
Niels Hovmöller 08/760 79 77
Hans Isaksson 0472/303 43
Lennart Johansson 08/742 06 66
Per Sandin 08/15 94 60
Rune Lindkvist 08/39 05 87
Jonas Söderström 08/744 24 91

Adress:

Vetenskap och Folkbildning
Box 185, 101 23 Sthlm
Postgiro: 63 591-2
Prenumeration
ingår i medlemsavgiften 150:-/år.
Övriga 100:-.
Utkommer 4 ggr/år.
ISSN 0283-0795

Vetenskap och folkbildnings styrelse

Per Olof Hulth, ordf
Lillängsvägen 75
131 41 Nacka
08-718 53 14
e-mail: hulth@physto.se

Hanno Essén, v ordf
Bigarråvägen 4
114 21 Stockholm
08-723 18 27
e-mail: hanno@mech.kth.se

Pertti Poutiainen, kassör
Heleneborgsgatan 52
117 32 Stockholm
08-658 69 92
e-mail: pertti@physto.se

Sven Ove Hansson
Martinvägen 7
168 50 Bromma
08-87 87 78
e-mail:
sven-ove.hansson@filosofi.uu.se

Hans Isaksson
Markvardsgatan 6
113 53 Stockholm
08-673 46 29
e-mail:
hans.isaksson@alvesta.mail.telia.com

Lennart Johansson
Kanelgränd 10
135 36 TYresö
08-742 06 66
e-mail: lenjoh@sto.foa.se

Bengt Erlandsson, suppl
Flygkårsvägen 17
183 62 Täby
08-756 23 34
e-mail: berl@vana.physto.se

Lars Hedenäs, suppl
Nyängsvägen 19
146 30 Tullinge

Niels Hovmöller, suppl
Skestavägen 59
163 53 Spånga
08-760 79 77
e-mail: gainware@algonet.se

Rune Lindkvist, suppl
Kolbäcksgård 12
128 46 Bagarmossen
08-39 05 87

Kjell Strömberg, suppl
Skottvallavägen 25
692 36 Kumla
019-58 28 90

Riitta Rätty, suppl
Hägerstensvägen 117B
126 49 Hägersten
08-18 73 97
e-mail: riitta@physt.se

Föreningen Vetenskap och Folkbildning bildades 1982 av människor som oroades över att ockultism och pseudovetenskap så ofta fått stå oemot-sagda, och att vetenskapens metoder är så dåligt kända. Så här formule-ras vår målsättning i stadgarna:

Föreningen Vetenskap och Folkbildning har till uppgift att främja folkbildning om vetenskapens metoder och resultat. Särskilt tar föreningen som sin uppgift att i en fri opinionsbildning bekämpa de felaktiga föreställningar som förekommer i frågor som kan avgöras vetenskapligt. En viktig del av den vetenskapliga folkbildningen är att klargöra vilka frågor som kan respektive inte kan avgöras med vetenskapliga medel.

Klokpris och Dumpris

Vetenskap och Folkbildnings båda årliga utmärkelser har på det hela taget blivit mycket framgångsrika. De tio personer som blivit Årets folkbildare har alla fått en extra uppmärksamhet som hjälpt dem att framföra angelägna budskap. Utnämmandet är årets förvillare har varit viktiga bidrag till en nödvändig kritisk diskussion. Nu, efter tio år, har utmärkelserna fått en efterföljare. Två nya priser har inrättats av tidskriften Sökaren (som står New Age-rörelsen nära, men som också brukar ge utrymme för kritiska synpunkter). Tidningen har gett sitt första "klokpris" till Clas Svahn, UFO-Sveriges ordförande, och sitt första "knaspris" till UFO-författaren Sune Hjorth. Svahn intervjuas i Sökaren (nr 1, 1997) med anledning av priset. I intervjun betonar han vikten av kritiskt tänkande i UFO-frågan, och tar avstånd från de gängse myterna om besök från yttre rymden. Redaktören frågar honom om de ganska få UFO-fall som UFO-Sverige inte finner någon förklaring till. Har de någon gemensam nämnare? Svahn svarar: "Det som utmärker dem är i så fall att de inte liknar varandra alls. De hör ihop, genom att de inte går att förklara.

Men förklaringen är därmed inte nödvändigtvis densamma." Clas Svahn är väl värd Sökarens klokpris för sina insatser för ett mera vetenskapligt tänkande i UFO-frågan. Sökarens "knaspris" går också till en mycket kvalificerad kandidat. Sune Hjorts blandning av UFO-mystik och antisemitism hör till den mest vedervärdiga smörja som publicerats i bokform på svenska språket under senare år. Vi kan alltså gratulera Sökaren till ett gott val av de första pristagarna till det nyinrättade priset!

Folkvännen

Scientologin grundades i början av 1950-talet.

- Det är ingen ursekt!

Den efterhängsna slagrutan

av Rune Lindkvist

I Folkvett nr 3/88 ägnade Jonas Söderström mer än halva utrymmet åt "Den sanna Norgehistorien", hur Norges Röda Kors' fjällräddningsorganisation och det norska försvaret använt sig av slagruta för att finna lavinoffer. På Vetenskap och Folkbildnings medlemsmöte den 10 oktober kompletterades historien av en av huvudpersonerna, kemi-professorn Rolf Manne från Bergens universitet. Eftersom det är en historia som tål att också rekapituleras följer här en sammanfattning, i huvudsak byggd på uppgifter i Jonas' artikel.

Det hela börjar 1973, när en "slagruteman" inte bara demonstrerade sitt redskap ("önskekvisten") för Norges Röda Kors' Hjelpekorps' (NRKH) "Skredkommitté", utan också lyckades övertyga medlemmarna om att man här hade ett bra sökhjälpmiddel vid lavinolyckor. När sedan, året därpå, en forskare (Sverre Öksnes) presenterade en teori om att det kunde tänkas vara förändringar i jordens elektrostatiske fält som slagrutegångaren reagerade på, och dessutom ett känsligare och mera lätthanterligt instrument (en L-formad vinkel av järn- eller koppartråd) introducerades, var det fritt fram för alla i kommittén att börja pröva och få "utslag". Man ordnade förstärkande seminarier tre år i rad, man gav ut (1977) en vägledning där metoden med de nya "sökvinklarna" grundligt presenterades och man inledde ett slags forskningssamarbete med Oslo universitet för att få teorin om de här fältförändringarna bekräftad. När detta misslyckades övergick man mera till ett slags men-i-alla-fall-uttalanden av typen "man behöver inte kunna något om teleteknik för att använda en telefon - som också kan rädda liv".

Så inträffar vintern 1986 den värsta snökatastrofen i modern tid i Norge, i Vassdalen. 16 unga värnpliktiga omkommer i ett skred. Metoder att finna lavinoffer blir i högsta grad ett medietacksamt ämne. En artikel i Bergens Tidene den 22 mars har rubriken "Ny slagruta - nästan lika bra som lavinhunden".

Det är nu Rolf Manne kommer in på scenen.

Han skriver ett kritiskt inlägg (25/3) och efterlyser vetenskapliga försök. Men redan nästa dag kan man i samma tidning läsa att "systemet har använts under lång tid i Mellan-europa" och att "statistiskt material från utlandet visar systemets effektivitet".

Den 21/4 påpekar Manne att detta statistiska material" ej visat sig möjligt att få tillgång till. De enda kontrollerade försöken hittills hade gjorts 1980 under överinseende av Norges Geotekniska Institut, men bara gett slumpmässigt utfall, och den officer som vid sökningen i Vassdalen använt sökvinglar hade bara ett (av 30!) utslag som möjligen kunde betecknas som träff.

Nästa inlägg kommer (30/4) från civilingenjör Nils Faarlund som tillsammans med sin hustru driver "Norges Högfjällsskola", ett kurscentrum för vintrig sökvingel-användning. Han skriver bl.a. att det vid "skredsymposiet" 1975 samlats teoretiker inom elektronik och fysik från hela Europa, från USA och Kanada" och att metoden vunnit "full anslutning". Dessutom påpekar han något som senare ofta skulle komma att upprepas av sökvingelintressenter även länge efter Mannes avslöjande av motsatsen: att Internationella Fjällräddningskommissionen (IKAR) hade

"gått in för sökvinglarna".

Den 27/5 vederlägger Manne alla påståenden i artikeln. IKAR hade ansett "den norska modellen" så lite övertygande att den inte behövde bemötas.

Norska försvaret då? Det var ju också inblandat.

I vintertjänstreglementet för armén finns metoden med. Kadetterna hade fått lära sig konsten på Faarlunds högfjällsskola och vinglarna ingick i utrustningen.

I december 86 skriver Rolf Manne därför till Norges ÖB att armén inte bör syssla med "utbildning i ockulta metoder". Han får svar i mars, av en major i Försvarets Forum, att man visserligen använder sökvinglar, men bara "när inget annat finns att tillgå". Vinkelintressenten Faarlund har i samma nummer lyckats få in: "Nu kan Manne hålla käft".

Hur förklarade man nu att sökvingel-löjtnanten vid Vassdalen lyckades så dåligt? "Mannen saknade tillräcklig erfarenhet", sa Faarlund. "För mycket vatten i marken", sa löjtnanten.

Ungefär här kommer vi lämpligen tillbaka till medlemsmötet kvällen den 10 oktober 1996. Det hade rubriken "Vetenskapens syn på slagrutan" och var glädjande välbesökt.

Rolf Manne berättade kortfattat om Vassdalen-olyckan och sökvingeldebatten i Norge våren -86 och om sitt brev till Norges ÖB, som till slut beordrade Infanteriets Skytte- och Vinterskola i Elverum att delta i ett stort slagruteförsök. Under en solig vecka i maj -87 ägde detta rum, uppe på 1600 m höjd, med ca 40 sökvingelutbildade soldater och tre rödakorsare, där den minst erfarna hade fem års praktisk erfarenhet

av slagrutesökning. övervakande försöksuppläggare var Manne och en man från Norges Geotekniska Institut.

På ett snöfält, ca 50 gånger 50 m, valdes slumpvis tre ställen där en person kunde grävas ned ett par meter. Träffytan var 5 gånger 5 m, vilket gav 1 % träffchans. Rödakorsarna arbetade en och en, utan tidspress, och fick ändra sin bedömning en gång. Militären gick fram i lag och på linje. Allt var ordentligt dubbelblint och genomfördes tre gånger, och i varje försöksomgång fanns alltså en person nedgrävd.

Sammanlagt gjordes 24 markeringar, alla bommar. Medelfelet blev 19 meter.

Några av reaktionerna efteråt:

Faarlund: "Det var ju dåligt folk man ställt upp med."

Röda Korset: Två års tystnad. Slutligen, när Manne meddelat Internationella Fjällräddningsorganisationen att Norges Röda Kors inte svarar på brev: "Vi gör nu en paus en sökvinkelarbetet, för att utvärdera."

(Pausen pågår fortfarande.)

Militären: "ArmÈns reglemente om laviner och lavinräddning (från dec. -86) dras tillbaka för revision."

Manne berättade också att han så sent som i december -95, efter en tidningsintervju (där han sagt att Röda Korset naturligtvis borde fortsätta sin sökvinkelavhållsamhet) fått veta av vice ordföranden i Norges Röda Kors, att hans uttalande varit mycket beklagligt "eftersom sökvinkelmetoden är så bra".

Manne berörde andra initiativ att få in vetenskap i slagruterelaterade försök. Han berättade om en norsk provinsialläkare som 1991 i TV

framhållit farligheten med jordstrålning och som kommit på ett par metoder, med armeringsjärn resp. lampsladd, att "avskärma" strålningen. Efter 25 försök i två dagar visade resultaten att endast läkaren visste innan kunde han ange huruvida strålningen var avskärmad eller ej.

Manne berättade om naturgeografen Leif Engs försök 1983 vid Lummelundagrottan på Gotland. Försökspersonerna hade fått gå med slagruta på ett antal ställen över grottsystemet och försöka avgöra var det fanns vatten. Ett visst positivt resultat finns rapporterat, men enligt Manne är det svårt att dra några konklusioner av de redovisningar som hittills gjorts.

Som avslutning behandlades en serie försök från München 1988, gjorda av König och Betz, den senare "en relativt erkänd fysiker". Manne tog framförallt upp ett stort inomhusförsök, där ca 40 rutgångare från våningen ovanför en flyttbar vattenränna skulle avgöra var rännan befann sig. Ca 800 försök gjordes, allt presenterat på eget förlag men utan primärdata. Dessa redovisades dock i årets augustinumner av den allmänvetenskapliga Naturwissenschaften, och av Manne på mötet. "En mycket speciell, kreativ statistisk metod" ansågs nödvändig för den rätta slagrutepositiva tolkningen.

Sagde Betz har också forskat om det ofta omtalade Curry- och Hartmann-jordstrålningsrutnätet, men inte hittat något. Inte desto mindre hänvisar de troende ofta till honom när de behöver "stöd av forskning".

Men mera slagruta skulle det bli denna 10 november. Eftersom tidningstablan för kvällens "Kvällsöppet" (22.10 - 23.00) annonserat

om Currykryss och liknande, hade jag satt videon på inspelning. Och häpnade vid genomgången av bandet, inte minst med tanke på att Kvällsöppet och TV2 för många tittare fortfarande torde åtnjuta en relativt hög grad av trovärdighet.

Efter textrubriken "Gardera med Currykryss" inleder programledaren, Birgitta Sandstedt, med den icke oävna publikfångaren "är du kroniskt trött, har ont i huvudet och sover dåligt? Då kanske det finns en enkel lösning på ditt problem." Sedan följer ett filminslag där slagrutemannen Ola Kongshaug går omkring bland träden och få ideliga "utslag" med sina lättroliga vinkelpinnar och höra hans fantastiska konstateranden om det linjenät av jordstrålning det tydligen handlar om. Man får veta att människor inte mår bra på dessa linjer "medan katter mår bra och söker sig till dem och myrorna bygger sina bon precis på korspunkterna och verkar navigera efter dom."

Där kommer en speaker - intervjuare (Katarina Sahlin) in i handlingen: Förr använde man slagrutor eller vinkelpekare för att leta vatten och jordstrålning ute i naturen. Nu är denna urgamla konst åter aktuell. Och det har t.o.m. visat sig att elöverkänsliga personer eller folk som lider av kronisk trötthet kan må bättre av en enkel ommöblering hemma." När sedan slagrutemannen med sina pinnar visat hur de otäcka linjerna går fram helt intill kanterna på hans (?) säng, och berättat att "man blir bra" om ens säng står rätt, torde nyfikenheten hos tittaren vara mycket högt uppdreven.

En representant för etablissemanget Socialstyrelsen, Magnus Svartengren, får nu ord och bild. Han har uppmanats av en tydligt oroad programledare att komma med

sina synpunkter på allt detta. Alla lämnas dock i sticket: Socialstyrelsen jobbar inte med slagrutor, men som oerfaren privatperson är jag nyfiken."

Nu kan man förmoda att programledaren försöker få någon tröst av åtminstone titulaturen i den lilla studiogrupp hon har att vända sig till: två docenter och en läkare.

Dock förgäves.

Nils Axel Mörner ("docent geologi") som först får ordet, börjar med att angripa "Stockholms Universitets ledning" för att "sätta händerna för både öron och ögon" inför den realitet man kan visa att jordstrålning är". Och Gerhard Holm ("docent genetik") från Försäkringskassan i Malmö, håller med, men börjar omedelbart att i stället tala om vad han kallar "el- och magnetfält" och bidrar därigenom till en grundläggande begreppsförvirring som präglar resten av programmet. Han berättar om ett försök med tolv el-överkänsliga långtidssjukskrivna Malmöbor som kommunen el-sanerat för och sedan kunnat konstatera "klart förbättrat hälsoläge för" i nio fall.

Programledaren: Så det här var inget hokuspokus?

GH: Nej, jag vet.

Nu återstår bara läkaren, Ulrika Åberg:

-Jag har förstått att jordstrålning är en realitet, säger hon.

Programledaren: Hur kan du hjälpa dina patienter?

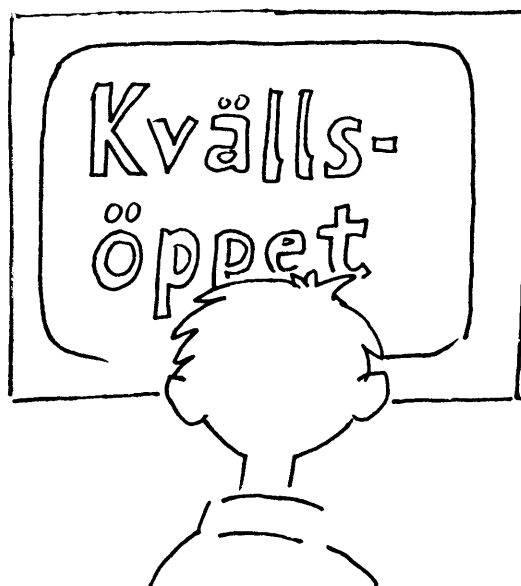
UÅ: överallt i landet finns ju slagrutekunniga som kan hjälpa patienterna att hitta dom här linjerna och dom här kryssen.

Programledaren börjar nu, märkbart skakad, en ny försöksomgång,

där Mörner får lägga ut texten om de s.k. Curry- och Hartmann-linjernas globala fisknätsnatur, om hur "våra förfäder rättade in sina bostäder efter dom" och hur "vi ser att naturen påverkats av det och tar hänsyn till det". Till yttermera visso visar han upp sin nya skrift i saken, som på hans "geologiska-geofysiska

ka sätt för första gången skall visa vad det här med jordstrålning är för nånting". Därefter demonstrerar han sina vinkelpinnar.

"Men titta på den där nu, varför rör den sig?" utbrister plötsligt den alltmör förskräckta programledaren och pekar på en liten plastslagruta som docent Holm sträcker ut mot

UTSTRÅLNINGEN FRÅN
VISSA TV-PROGRAM KAN
FRAMKALLA FÖRVIRRINGS-
SYMPTOM HOS KÄNSLIGA
TITTARE

docent Mörner och som ger tydligt utslag på lämpligt avstånd från denne. "Auran", säger båda lugnande, "det är bara auran".

Den stackars programledaren försöker samla sig efter chocken genom att nu inta ett slags uppgivet nolläge och frågar hur hon som stackars oinvigd privatperson skall kunna få ut något av det här".

Mörner tar tillfället i akt med en lång utläggning om goda och dåliga rådgivare i branschen, om "otäcka tyska apparater", avsedda att ställas under sängen och som till en början visserligen får "fältet att gå ner", men som man sedan får "en riktad stråle i baken" av, "ett otrevligt geschäft som vi inte tycker om".

Programledaren: -Ni menar alltså, och ni är docenter båda två, att i en vanlig enkel lägenhet finns det bra eller dåliga ställen att sova på?

Båda: -Ja, det är vi överens om.

Programledaren till Socialstyrelse-representanten: -Här hör du ju den beprövade vetenskapen och erfarenheten uttala sig. är det inte den ni ska betjäna på Socialstyrelsen?

Svartengren: -Jo, absolut, men om vi återvänder till patientgruppen dom el-överkänsliga ...

Det gör han, därigenom återigen lämnande programledaren i sticket. Han talar om att det kanske finns ny kunskap här, som också sjukvården kan lära sig en del av, men att det viktigaste är hänsynen till drabbade människors problem. Holm är dock ingalunda nöjd: "Det räcker inte. Vi som kan måste gå in och titta på dom här olika strålningsfälten. Vissa människor är oerhört känsliga och blir sjuka. Ligger man länge fel kan det bli cancer också, det finns det många undersökningar som visar."

Programledaren försöker nu börja ett mera allmänt resonemang med Holm. Hon talar om vådan av att "vi har fått in så många el-apparater i hemmet" och Holm håller med. Strax får hon dock höra, att en dator på en Curry- eller Hartmannlinje kan börja bete sig underligt och att en mikrovågsugn där kan verka strålningsförstärkande. Och Mörner skarvar på allvarsorden med påpekanden om vikten av att visa respekt för de här sammanhangen, om att "flera duktiga forskare" av rädsla för repressalier inte vågat ställa upp på det förestående lördags-symposium han skall hålla i och att "mitt universitet, när jag hade en kurs i det där, startat rena inkvisitionsbålet. Hans förmodan är dock att "det blir några andra som blir svedda i baken".

Febrilt famlande efter något liknande fast mark vänder sig programledaren återigen till läkaren för att få veta vad som fått henne att "börja tro på det här". När svaret bara blir "jag är väl en sån som lyssnar på mina patienter", kompletterat med vaga antydningar om egna och några anförvantes sjukdomssymptom, är programledaren bara svettigt uppgiven.

Hon reagerar inte nämnvärt när hon får höra att själva "boven" i Malmö-försöket varit "ett förhöjt jordstrålningsfält i bostaden hos alla", utan vill slutligen vara veta vart man kan vända sig för att få hjälp.

"Slagruteförbundet" föreslår Holm lite tveksamt, men Mörner betonar med kraft vikten av "att göra det utomordentligt seriöst". Först måste han bara vända sig "dels mot de rigorösa nejsägarna, som förstör framåtskridandet", dels mot "dom som gör någon sorts flum av det, och som förstör marknaden.

Massor ringer till mig", fortsätter han, och då hänvisar jag dom till dom som är duktiga."

Holm får avsluta med att tala om "den fantastiska respons" som bl.a. initiativtagaren i Malmö-projektet, Jonas Lövström, fått och att "flera stora företag hört av sig och mängder av privatpersoner".

Producent för programmet, som kom från Göteborgs-TV, var Ulf Källström.

STÄLL INGA OTÄCKA
TYSKA APPARATER
UNDER SÄNGEN!

Slagrutan vid vägskälet?

av Niels Hovmöller

Det var stort slagrutemöte i Stockholm för några veckor sedan. Jag var där, utsänd av Folkvett. Bland mer bemärkta närvarande var rektor för Stockholms universitet och mannen som givit slagrutan ett ansikte i Sverige, docent Nils-Axel Mörner. Arrangör var den sistnämnde, även om han gärna hade velat ge mötet en mer officiell prägel genom att låta universitetet finansiera tillställningen. Det var ju universitetsledningen som hade begärt dokumentation om slagrutans förmåga, och syftet med mötet var att visa var forskningsfronten låg när det gäller slagrutan och dess kusiner vinkelpinnarna, framhöll docent Mörner.

Sveaplans före detta flickläroverks stora aula var halvfylld när mötet inleddes med en genomgång av vad som hittills är känt om slagrutan. Den skeptiske lyssnaren fick inte ut så mycket av detta, särskilt om han läst Folkvetts slagrutenummer och varit på professor Rolf Mannes föreläsning för Vetenskap och folkbildning någon vecka tidigare.

Den som inte visste det innan fick i alla fall veta att slagrutan har använts sedan urminnes tid, men den dokumenterades inte förrän för några århundraden sedan. Det mest berömda belägget är en skrift av Agricola "De res metallica", illustrerad med en bild av ett antal rutgångare som vandrar runt i ett landskap fullt av gruvhål och dagbrott, letande efter värdefulla metaller. Att Agricola själv var mycket skeptisk till slagrutan som sökinstrument glider de troende snabbt förbi. De avbildade bergsmännen var iförda en föregångare till fracken, en rock med ett

"aschkleid", en sorts bakvänt förkläde som förmodligen tjänade till att skydda byxbaken när bergsmännen satt på det sträva underlaget och undersökte om de hade hittat guld eller "kvatsch" (då: skräp, nu kvarts eller i finare sammanhang till och med quartz).

Docent Mörner ville också varna för överdriven tro på faran av att vistas i skärningspunkterna mellan Hartmankryss och Currykryss. De fanatiker som påstod att den vars säng stod illa till löpte stor risk att dö i cancer var inte stort bättre än de vetenskapsfundamentalister och liknande fanatiker som kategoriskt avfärdar att slagrutan kan användas till något annat än kaffeved.

På eftermiddagen framträdde en serie män, representanter för praktiken och den vardagliga användningen av slagruta och vinkelpinnar. Var och en av dem

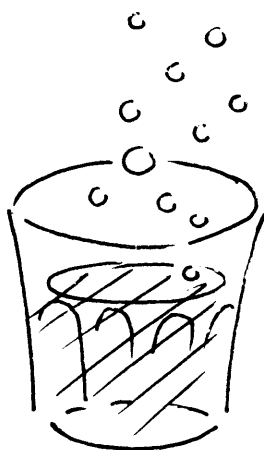
hade specialiserat sig på ett användningsområde för dessa mångsidiga instrument. En kunde kartlägga krokiga linjer mellan stora stenar som låg så i terrängen att de inte kunnat komma dit genom inlandsisens försorg, upp-pallade som de var på mindre stenar eller balanserade på toppen av klippor. Föredraget illustrerades av tydliga fotografier, ett undantag från de många amatörmässiga bilder som denna dag projicerades till åskådarnas uppbyggelse och upplysning. En annan kunde med slagruta registrera "psi-spåret", ett försvinnande fält som bildas mellan ett gömt föremål och den person som gömt det. En tredje kunde konstatera att gamla kyrkor och soldattorp är orienterade parallellt med Hartman- eller om det var Currylinjer.

Man kan fråga sig hur den som får utslag med sina vinkelpinnar eller sin slagruta kan veta vad han har registrerat. I alla händelser är det han själv som registrerar något, slagrutan fungerar bara som en sorts antenn. (Svaret är att man får utslag på sådant som man söker, vare sig det är mineraler, försvunna barn, stöldgoods, vatten, sprickor i berget eller världsomspännande rutnät. Att doktor Hartman och doktor Curry kunde upptäcka sina linjer blir därigenom ännu mer beundransvärt.)

(Ännu en parentes: finns det något mer än stillastående vatten som en slagruta *inte* ger utslag för?)

Flera gånger under mötet hade docent Mörner lockat med en sensation som skulle presenteras för publiken, allmänheten och den vetenskapliga världen senare på eftermiddagen.

Det var - rätt gissat - ännu ett område som slagrutan kunde ge utslag för: tidjord (earth tides), alltså periodiska rörelser i berg-

SLAGRUTEDETEKTOR
(UPPFUNNEN AV
SVEN-OVE HANSSON)

grunden, analoga med tidvattnet, men givetvis betydligt svårare att registrera. Med hjälp av kurvor med försvinnande små mätfel visade docent Mörner hur slagrutorna gav utslag för tidjordens variationer över dygnet. Publiken var lika imponerad som oförstående, eller bara oförstående.

Universitetsledningen framträdde med ett kanske i överkant diplomatiskt yttrande. Man uppskattade att man inbjudits, ansåg att den fria debatten hade ett värde i sig, och man skulle i sinom tid ta ställning till de eventuella nya rönen och utvärdera dem.

En pinsam eller sorglustig händelse inträffade under eftermiddagens lopp. Docent Mörner redogjorde för hur en professor Manne, en svensk slagrutehatare, hade hindrat den norska armén från att använda vinkelpinnar vid sökandet efter lavinoffer. Professorn, antydde det, hade därigenom uppträtt mycket ansvarslöst, och om lavinoffer inte blev funna därför att räddningsmanskaper inte fick tillgång till effektiva metoder, så vilade ett tungt

ansvar på hans axlar.

Eftersom jag satt bredvid Rolf Manne när detta yttrades, kunde jag konstatera att han blev rätt illa berörd av angreppet. Mot slutet av mötet blev det så frågestund, och Rolf Manne gick upp på podiet, bärande på ett antal overheadbilder. -Han skulle väl inte tala länge? Det var många som ville komma fram, påpekades det. När Rolf Manne då talade om vem han var hördes ett högt Va?! från docent Mörner, som nog inte hade räknat med att få mothugg just då. När Rolf Manne fortsatte med att han hade blivit kallad bedragare (eller om det var något ännu värre) och därför ansåg sig ha rätt till ett genmäle, applåderade den annars övervägande slagrutetroende publiken.

Sedan detta möte avslutades har det hänt en hel del på slagrutefronten. Universitetet har tillsatt en utredning med forskare från Uppsala universitet som haft i uppdrag att utvärdera Mörners slagruteverksamhet i den mån den berör hans ställning som forskare och lärare vid Stockholms universitet.

Den för Vetenskap och Folkbildning välkände amerikanske illusionisten ("trollkarlen" enligt Mörner) James Randi har utmanat Mörner: om han kan visa att man med slagruta eller vinkelpinnar kan avgöra om ett vanligt batteri har plus- eller minuspolen vänd uppåt, så kan han inkassera en miljon dollar. Mörner har offentligen avvisat Randis erbjudande med motiveringen att han inte är ute efter att tjäna pengar! Möjligen skulle han kunna medverka i ett försök utan pekuniära vinstmöjligheter, enligt vad han har sagt i en intervju i Ny teknik.

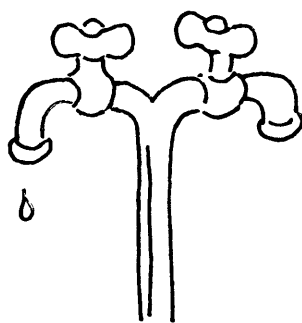
(Den som tycker att detta verkar misstänkt, bör betänka att slagrutetalangen är en mycket ömtålig färdighet. Den som försöker slå mynt av sin slagruta kommer snart att bli av med sin förmåga. Det säger i alla fall svenska slagrute föreningen.)

Hur blir det med slagrutans öde i framtiden? Och hur går det för docent Mörner i hans kamp mot etablissemanget? Missa inte de kommande avsnitten i den spännande följetongen!

Pressgrannar:

Tidskriften slagrutan

Svenska slagruteförbundets tidning Slagrutan har ungefär samma format som Folkvett, ungefär samma (ojämna) layout och samma blandning av tungt och lätt material. Kanske är debatten lite livligare i Slagrutan än i Folkvett, vilket är naturligt med tanke på att det knappast går att uppnå någon enighet om vad en slagruta kan användas till och än mindre vad den inte kan användas till. Enligt de "riktlinjer och mål" som meddelas i varje nummer av tidningen skall medlemmarna sträva efter att "demonstrera och lära ut hur man kan använda slagruta, pekarer, pendel, färghjul mm. för att söka vatten, mineraler, spåra förlorade objekt, geofysisk undersökning (lin-

ANORDNING
FÖR VATTEN-
LEDNING

jer, rutnät, jordstrålning mm.) och arkeologisk undersökning".

Enligt en annan punkt i riktlinjerna skall man "försöka påverka etablerad vetenskap", ... "poängtera att man inte bygger tex. skolor, daghem, sjukhem över bergsprickor och att man tar hänsyn till kraftledning-

ar, ställverk och liknande" och dessutom "upplysa om att vid bebyggelse hänsyn även bör tas till kraftiga skadliga energifält, Curry- och Hartmanlinjer, vattenådror, lokal jordstrålning mm." Som sista punkt uppmanas styrelse och medlemmar att informera om att man på "gamla antika platser" får "slagrute-responser från energimönster". Om möjligt skall man "försöka förstå våra förfäders syften med dem"

Detta "om möjligt" är lite förvånande i sammanhanget. Annars genomsyras tidskriften av trovisshet. Även om den avgående ordföranden Iréne Djärv manar medlemmarna till tolerans mot oliktkänkande, förklarar hon samtidigt att hon "öppnat upp för den andliga utvecklingen som ofta blir följden av flitig slagrutehantering". Hon tycker att det känns rätt meningslöst att ha en föredragshållare som inte vet vad en Hartmanlinje är - och kanske inte ens är intresserad av att veta dylikt.

Antalet medlemmar i Slagruteförbundet är över 500, så det är inte förvånande att det är svårt att skönja någon inriktning för hela förbundet. Kanske man anar en spricka mellan de andligt sinnade som kan tänka sig att slagrutan aldrig kan accepteras av den krassa skolvetenskapen och dem som vill nedkämpa slagrutemotståndet inom vetenskaps-samfundet och omvända geofysiker, arkeologer, medicinare osv. till ett positivt förhållningssätt till slagrutan och de andra instrumenten.

En sak tycks man dock vara eniga om: slagrutan i sig registrerar ingenting, den bara förmedlar energier till kroppen. Fast samtidigt vinkar man med förestående genom-

DON FÖR
UPPLETANDE AV
LEY-LINJER OCH
ANDRA STORSKALIGA
STRUKTURER

brott för instrument som på ett objektivt sätt kan detektera de energier som slagrutan hjälper sina anhängare att registrera. Som ett led i detta strävar man efter att åstadkomma en enhetlig terminologi.

En "forskningsgrupp" bestående av sex personer bidrar med en resonerande lista med definitioner och beskrivningar av ett tjugotal termer av typen "jordstrålning", "korsningspunkt" och "färg". ("Färg: De olika typerna av jordstrålning svarar mot en karakteristisk färg som kan indikeras med bla. en färagsnura, hålla sin hand på resp. chakra eller genom att visualisera respektive färg. Detta kan vara ett hjälpmedel vid linjebestämning.") Polaritet är antingen (+) maskulint (yang) eller (-) feminint (yin). En sensationell nyhet för alla Currydrabbade meddelas även i förbigående: om man "håller på ett rött föremål blir man okänslig för Curry." Det skulle alltså innebära att man i stället för en krånglig omöblering av sovrummet skulle

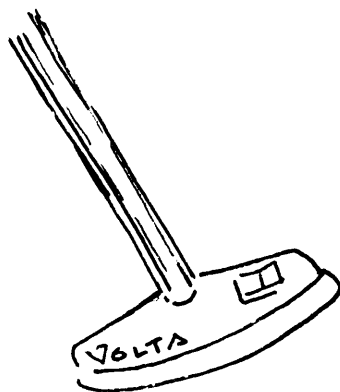
kunna rädda sin hälsa genom att inhandla en röd snuttefilt!

Både i nummer 5 och nummer 6 1996 publiceras en ordlista med ett 20-tal termer som definieras kort men obegripligt. I nr 5 läser man således om jordströmmar: "Enligt vissa mätningar har jordstrålningslinjerna en frekvens på 46,5 Hz och en utsläkningsfrekvens på 93 Hz och kan särskiljas genom att man frågar specifikt efter dem. Jordstrålning används, lite missvisande, som ett sammanfattande begrepp för tex. Curry- och Hartmanlinjer, vattenådror och sprickzoner". I nästa nummer förklaras jordström som en "typ av oregelbunden jordstrålning ... där både riktning och bredd varierar om man följer linjen. Speciellt linjens mittzon (ca. 30 cm) är skadlig. Färgen är svart. Enligt A Groths frekvenstabell är jordströmmens grundfrekvens: 47,3 Hz (jmf elektricitet: 50 Hz.) Avstörningsfrekvens: 94.5 Hz". Om detta innebär att kunskapen har förfinats, utvecklats eller kullkastats mellan nummer 5 och nummer 6 undandrar sig mitt bedömande.

Det finns alltså en tendens till en uppdelning av slagruteförbundets

DETEKTOR FÖR
SYNLIG STRÅLNING
(DUBBELVERKANDE)

DEL AV SÖKAPPARAT
FÖR KNAPPAR, GEM,
LEGOBITAR OCH
NÅT SOM RASSLADE
TILL SOM EN RING...

medlemmar i en "andlig" riktning och en "empirisk". I den förra uttrycker man farhågor för att förbundet ska förvandlas till en vetenskaplig klubb. Där blandas österländsk visdom (chakra, yin och yang), med "Gud fader, Jesus och den Helige Ande" (hos en viss Lasse Martinsson) och New Age-flum (kristaller, chi-flöde).

Den vetenskapliga fraktionen befinner sig i ett mycket fruktbara skede: varje "forskare" kan utan större kritik "upptäcka" egna företeelser, mäta upp dem, benämna dem och få en helsida publicerad i Slagrutan. En letar efter jordstrålningsfält, en annan geopatogena energifält, en tredje vattenådror, en fjärde studerar granplantor, en femte sprickzoner i urberget Ö

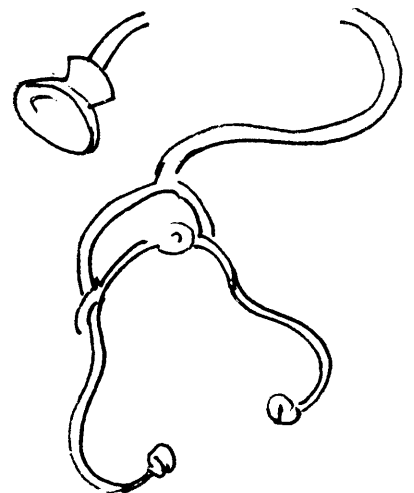
De riktigt ärelystna kan t.o.m. få ett eget begrepp uppkallat efter sig: "den sk. Mörnerska rytmen, som innebär att det fyra gånger per dygn sker en sammandragning i Curry- och Hartmannrutornas linjebredd (ungefär klockan 03, 07, 13 och

20)" är exempel på detta.

Den gladaste stunden fick jag som skeptisk läsare av ett pressklipp från tidningen Bohusläningen, där komminister Anders Lindström i en fyrspaltig artikel med bibelcitat försöker visa att det strider mot Guds vilja att använda slagruta. Visserligen fungerar slagrutan, men dess hanterande kan vara rent farligt: slagrutor har slagit upp i ansiktet på folk som hållit dem och slagrutor av järn har blivit glödande heta osv. Redaktören för Slagrutan avstår från kommentar, och det gör jag med.

Sammanfattningsvis blir mitt intryck att slagrutefolket har rätt kul, vare sig de upplever sig som delaktiga i urgammal förborgad visdom, känner att de besitter övernaturliga gåvor eller lattjar forskare och svänger sig med fält, energier, polaritet, gitternät och störzoner.

Niels Hovmöller

SLAGRUTA FÖR
DETEKTERING AV
HJÄRTFEL M.M.

Reptricket bäst på repris

Ett av de mest kända icke-religiösa miraklerna är det indiska reptricket som finns beskrivet i ögonvittnesskildringar alltsedan 1300-talet. I korthet går det klassiska tricket ut på att en magiker slänger en repända rakt upp i luften, varpå repet förblir stående. En pojke klättrar upp, och när han når toppen av repet försvinner han. Magikern beordrar pojken att återvända, men denne vägrar, varpå magikern klättrar upp med en kniv, bara för att också försvinna. Strax därefter faller pojkens kroppsdelar ned till marken. Magikern återvänder nedför repet och täcker över pojkens kroppsdelar, varpå denne mirakulöst återuppstår oskadad.

Detta legendariska trick blev mycket omtalat på 1800-talet och belöningar utfästes till den som kunde upprepa det. Dock har ingen någonsin gjort anspråk på en sådan belöning, varför skildringarna har avfärdats som hallucinationer eller som berättelser av hypnotiserade personer eller bluffmakare. En annan tänkbar förklaring är att ögonvittnena i själva verket beskådat vanliga indiska gatumagiker och sedan alltmer överdrivit sina skildringar av dem.

Två forskare vid en psykologisk institution i England undersökte den sistnämnda möjligheten och antog att i så fall borde miraklerna beskrivas som alltmer fantastiska ju längre tid som förflutit mellan händelsen och skildringen av den. Studien beskrev i tidskriften *Nature* den 19 september 1996 och granskade 48 publicerade ögonvittnesskildringar. Rapporter uteslöts om de var sekundärberättelser, saknade årtal, saknade beskrivning av uppträdan-det eller innehöll alltför få detaljer från händelsen. Efter denna kritiska granskning återstod 21 skildringar som klassificerades i fem kategorier efter hur avancerat tricket var (se tabell).

Ett tydligt samband framgår mellan trickens svårighetsgrad och den tid som gått mellan händelsen och skildringen av den. De tre enklaste fallen, där en pojke helt enkelt klättrar upp för ett rep och ned igen beskrivs i genomsnitt fyra år efteråt. De mest avancerade miraklerna, där pojken försvann vid repets topp och sedan uppenbarade sig i en korg som hela tiden funnits i allas åsyn, hade i genomsnitt beskrivits hela 42 år efter händelserna. Således verkar ögonvittnenas beskrivning bli alltmer avancerad ju längre tid som

förflutit. Därmed måste skildringarna av de mer avancerade tricken starkt ifrågasättas.

Men kan man inte åtminstone fästa tilltro till de enklaste miraklerna? En undersökning av det trick som beskrevs kortast in på själva händelsen, efter endast två år, tyder på att även skildringen av de enklaste tricken är opålitliga. Detta ögonvittne påstod sig ha sett ett reptrick och till och med fotograferat det. Granskning av fotografiet avslöjade emellertid ett vanligt balanstrick av ett barn på en lång bambustång som hölls av en artist. Ögonvittnet erkände då att detta stämde. Således kan vittnen i själva verket ha sett mycket enkla trick och sedan lagt till detaljer från indiska gatumagiker eller mytologiska berättelser.

Ösökt för denna studie tankarna till andra påstådda mirakler som nedtecknades decennier efter att de ägt rum, och då inte ens av ögonvittnena själva.

Dan Larhammar

Kategori	Antal undersökta fall	Genomsnittlig tid mellan händelse och skildring (år)	Kort beskrivning av händelseförlopp
1	3	4	Pojken klättrar upp för repet och klättrar ned igen.
2	3	13	Pojken klättrar upp för repet, verkar försvinna och återuppstår vid repets topp.
3	1	31	Pojken klättrar upp för repet, och försvinner fullständigt vid dess topp.
4	10	32	Pojken klättrar upp för repet, försvinner och återuppstår därefter någon annanstans.
5	4	42	Pojken klättrar upp för repet, försvinner och uppenbarar sig i en korg som hela tiden varit synlig för åskådarna.

Lita på den moderna medicinen!

Fredrik Bendz, apotekarstuderande i Uppsala, har retat sig på "okuniga och rent av absurda påståenden om naturmedicin och skolmedicin i insändare i Uppsala Nya Tidning. En insändare (Gisela Carlsson 16/10) påstår t.ex. att ett allopatiskt (skolmedicinskt) preparat "måste ha biverkningar för att kunna registreras som läkemedel, medan naturmedel helt saknar biverkningar". Folkvett återger här i stora drag den insändare som Fredrik skrev i ärendet, och som infördes i UNT i förkortat skick.

Fredrik vill jämföra vetenskapen med parlarmentalismen: "Den har många brister, men den är demokratisk och är trots allt det bästa systemet som provats hittills. Vetenskapen är demokratisk i den meningen att den är objektiv och fungerar lika för alla: om du och jag är oense om hur mycket en sten väger, kan vi komma fram till ett objektivt resultat oavsett vem som utför experimentet. Metoden är objektiv, och den ger lika resultat oavsett vem som utför experimentet. Om vi inte granskar företeelser vetenskapligt finns det inget alternativt system att ta till förutom den livsfarliga auktoritetstron."

Att en naturprodukt har använts traditionellt i tusentals år är ingen garanti för att den är effektiv. Ofta kan felaktiga, auktoritära teorier ligga bakom en metod inom medicinen, och sedan har den levat kvar just genom auktoritetsargumentet att så har man ju alltid gjort. Två exempel på detta är homeopati och åderlåtning. För att objektivt säkerställa en metods effektivitet måste den underkastas vetenskaplig undersökning. Det finns helt enkelt inget annat sätt att göra det på.

Påståendet att endast moderna läkemedel, och inte naturmedel, har

biverkningar faller på sin egen orimlighet. De verksamma substanserna i naturläkemedel liksom i vanliga läkemedel är kemiska ämnen. I Sverige är ca hälften av alla läkemedel - antibiotika och vitaminer ej medräknade - baserade på en naturprodukt. Några exempel är kortison, kodein, hjärtglykosider och skopolamin. Dessa kemikalier kan, något förenklat, sägas verka genom att de binds till mottagare (s.k. receptorer) i kroppen och därigenom på olika sätt påverkar våra celler. Denna process är identisk oberoende av om substansen kommer från en växt eller är syntetiserad på ett laboratorium.

Tidigare var det enda kravet på naturmedel att slutprodukten skulle vara ofarlig. För att förhindra biverkningar var ofta doserna så små, att halten verksamt substans blev en bråkdel av den i motsvarande registrerade läkemedel. För att få registrera ett vanligt läkemedel krävdes däremot fullständig dokumentation av de biverkningar som finns. Kanske är det därifrån missuppfattningen kommer att vanliga läkemedel, men inte naturmedel, har biverkningar?

Naturen är dynamisk och i ständig förvandling. En av förutsättningarna för att livet ska kunna anpassa sig till en föränderlig miljö är variabilitet. Därför ser receptorer i olika personers kroppar något olika ut, och av samma anledning är växternas produktion av substanser väldigt olika. Dessutom varierar halterna av samma substans i en växt med årstiden. Växtmaterial innehåller också en mängd olika kemikalier som kan interagera med varandra på olika sätt och därigenom öka variabiliteten. Det är variabilitet som ger upphov till biverkningar; doseringen passerar lätt gränsen för

vad som är hälsosamt, och därför kan man förvänta sig fler biverkningar av naturläkemedel än av allopatiska läkemedel.

Vad den moderna vetenskapen försöker göra är att minska den variabilitet som inte beror på människokroppen. Därför vill man ha så rena substanser som möjligt. Man kan jämföra naturmedel och moderna läkemedel med prickskytte. Naturmedlet är ett hagelgevär, som ger stor spridning på skotten och lätt missar måltavlan (biverkningar), medan få skott träffar mitt i prick. Ett allopatiskt läkemedel däremot har hög precision och träffar oftare i prick, med färre missar av tavlan.

Sammanfattningsvis finns det inget skäl att misstro den moderna medicinen. Våra läkemedel är effektivare och har färre biverkningar än motsvarande naturmedel. Dessutom bygger de på den beprövade vetenskapliga erfarenheten, som är det enda sättet att få riktig kunskap. Att överge vetenskapen och övergå till spekulationer och tusenårig visdom är att lämna det moderna kunskapssamhället ryggen och bana väg för auktoritära system. Sett ur detta vidare perspektiv är det inte bara synd om de personer som får sämre vård genom att överge den moderna läkekonsten; det är skadligt för det demokratiska samhället.

Niels Hovmöller

Randi startar folkbildningsstiftelse

Den amerikanske författaren och trollkonstnären James Randi behöver ingen presentation för Folkvetts läsare. Efter att Uri Geller förlorade sina rättgångar mot CSICOP och Randi, kan den senare nu ägna all sin tid åt att undersöka påståenden om paranormala egenskaper och att bekämpa kvacksalveri, pseudovetenskap och felaktiga informationer om ting som kan avgöras med rationella metoder. På Internet finns det en hel del information om vad Randi gör. En startpunkt är web-adressen <http://www.randi.org/>.

Härifrån kan man bl.a. komma till The James Randi Hotline, som arkiverar hans nyhetsbrev till intresserade. Man kan vidare läsa om Randis belöning till den förste som kan visa ett äkta paranormalt eller psykiskt fenomen under kontrollerade förhållanden. Hans supporters har nu ställt bankgarantier så att det ursprungliga beloppet på 10.000 dollar nu har blivit 740.000 dollar - nästan 5 miljoner kronor - och summan fortsätter att växa.

Randis nya stora intresse är emellertid The James Randi Educational Foundation, som började sin verksamhet i juni 1996 och som enligt planen skall vara i full drift i april 1997. I samband med ett vetenskapligt symposium i Florida gjorde min

fru och jag ett kort besök i oktober 1996 vid hans stiftelse i Fort Lauderdale, några mil norr om Miami, Florida. Randi var själv inte hemma - något jag visste i förväg - men vi träffade hans stab, 5 eller 6 personer, alla unga utom en dam som presenterades som hans syster. De håller till i ett stort enplanshus under stora träd. Huset är påtagligt elegant och kan tidigare ha varit t.ex. ett advokatkontor. Det är en "anonym välgörare" som gjort det möjligt att starta verksamheten, men de satsar också på att få andra bidragsgivare. På plats i huset finns ett bibliotek på ca. 2000 böcker, väsentligen på engelska, men stiftelsen känner också ett speciellt ansvar för de spansktalande som är en stor minoritet i södra Florida. Jag frågade om parapsykologiska tidsskrifter, som ofta är svåra att komma åt i vanliga forskningsbibliotek, men det hade de ännu inte hunnit skaffa. Däremot har de en stor samling med videospelningar. Under vårt korta besök såg vi ett konsumentupplysningsinslag från amerikansk TV från våren 1996 om "Quadro", en mycket dyr slagrute-liknande apparat, som skulle kunna användas till att finna narkotika. Randi var med på ett hörn i programmet, vars budskap var att

apparaten inte fungerade. Av denna orsak har försäljningen av den stoppats av FBI. En motsvarande anordning för att finna bortslagna golfbollar fick emellertid fortfarande säljas, verkade det.

I planerna för Randis stiftelse ingår att bygga en föreläsningssal och också att sätta upp ett laboratorium för parapsykologiska experiment. Randi och medarbetare markerar att de inte ser sig som konkurrenter till andra projekt i samma riktning. Han tänker nog då på det centrum som CSICOP har startat i Buffalo, New York. För en europé verkar Floridas klimat och stränder attraherande. Hur nyttig verksamheten kommer att bli för oss skandinaviska skeptiker, är för tidigt att säga. Hos oss kommer de pseudovetenskapliga impulserna till stor del från Tyskland, och man kan knappast räkna med att Randis stiftelse kan hålla sig à jour med utvecklingen där, i synnerhet som Randi själv inte talar tyska. Även om Randi själv arbetar mot hela världen, får man nog anta att hans stiftelse får sin största betydelse på den amerikanska hemmamarknaden.

Rolf Manne

Amerikanskt frikännande för de elektromagnetiska fälten

I en artikel i Newsweek den 11 november 1996 refereras en över 300 sidor lång rapport från det amerikanska nationella forskningsrådet (National Research Council) om det eventuella sambandet mellan elektromagnetiska fält och cancer.

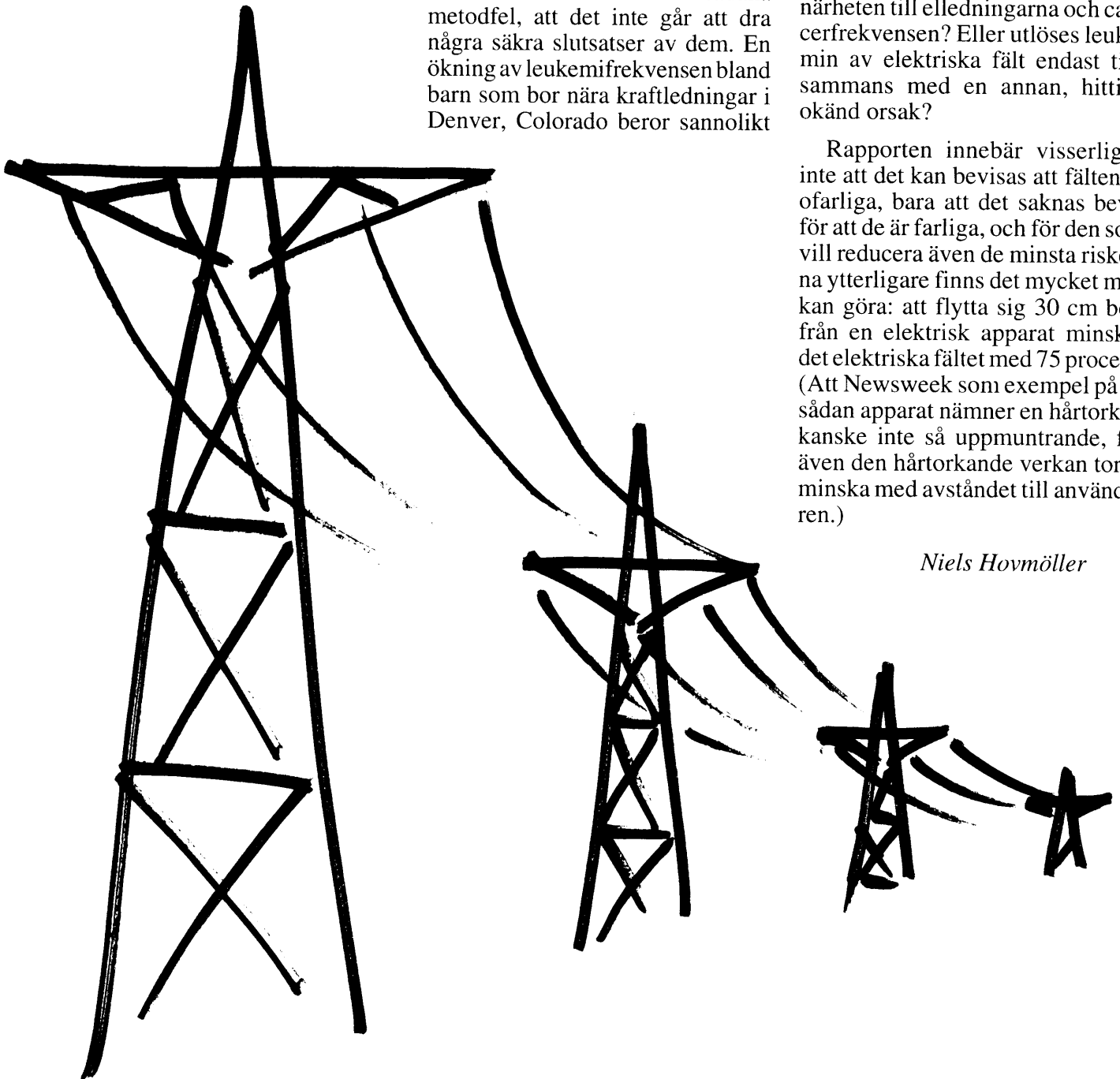
Rapporten är en sammanställning av över 500 vetenskapliga studier, och dess slutledning är att elektromagnetisk strålning inte utgör någon hälsorisk för människor.

Studier som i förstone kan verka alarmerande visar sig vid närmare kontroll vara behäftade med sådana metodfel, att det inte går att dra några säkra slutsatser av dem. En ökning av leukemifrekvensen bland barn som bor nära kraftledningar i Denver, Colorado beror sannolikt

på andra faktorer än de fält som genereras av ledningarna: när man studerar de faktiska fälten i barnens hem, försvinner sambandet mellan fältens styrka och förekomsten av blodcancer. Kanske finns det en gemensam bakgrundsvariabel (t.ex. trångboddhet eller stark trafik) för närheten till elledningarna och cancerfrekvensen? Eller utlöses leukemin av elektriska fält endast tillsammans med en annan, hittills okänd orsak?

Rapporten innebär visserligen inte att det kan bevisas att fälten är ofarliga, bara att det saknas bevis för att de är farliga, och för den som vill reducera även de minsta riskerna ytterligare finns det mycket man kan göra: att flytta sig 30 cm bort från en elektrisk apparat minskar det elektriska fältet med 75 procent. (Att Newsweek som exempel på en sådan apparat nämner en hårtork är kanske inte så uppmuntrande, för även den hårtorkande verkan torde minska med avståndet till användaren.)

Niels Hovmöller

Vetenskap och ovetenskap i ny upplaga

”Vetenskap och ovetenskap - om kunskapens hantverk och fuskverk”, som utkom i en första utgåva 1983, är en välskriven och insiktsfull diskussion av vad som skiljer äkta vetenskap från falsk vetenskap, t.ex. varför astronomi bör räknas som vetenskap - men inte astrologi.

Det senaste decenniets utveckling - med bland annat ett ökande intresse för andeskåderi och kristallmagi och påståenden om samband mellan modern fysik och österländsk mystik, har knappast minskat behovet av det slags intellektuella renhållningsarbete som författaren Sven Ove Hansson medverkar i genom sin bok. Att boken nu kommer ut i en utökad och reviderad upplaga är därför välkommet.

Boken är välskriven och lättläst trots att ämnet behandlas noggrant och seriöst. I sex mycket sakliga huvudkapitel behandlar Hansson vetenskapen och dess konkurrenter från olika synpunkter. Genom att mellan dessa kapitel spränga in korta allegoriska berättelser har framställningen lättats upp och författaren fått utrymme att komplettera den i övrigt mycket sakliga framställningen med ett mera emotionellt element.

Boken innehåller en rad konkreta exempel på rena falskriker som givit spridning åt spektakulära myter, som till exempel Charles Ber-

litz' ”Dödens triangel” och von Dänikens föregivna bevis för besök av utomjordiska varelser. I ett centralt kapitel formulerar och diskuterar Hansson också sju viktiga kriterier för att skilja mellan vetenskap och pseudovetenskap - auktoritetstro, experiment som inte kan upprepas, handplockade exempel, ovilja till prövning, likgiltighet för motsägande fakta, inbyggda undanflykter, förklaringar överges utan att ersättas. Kriterielistan utgör en checklista som nog kan utgöra en verkningfull ”vaccination” av dem som ännu inte har angripits av pseudovetenskapens virus. Om boken har några större förutsättningar för att övertyga den senare kategorin är väl mera tveksamt, även om författaren i en efterskrift hävdar att han har kommit i kontakt med många människor som under intryck av sakargument har övergett sin tidigare tilltro till olika pseudovetenskaper.

Författaren visar en sympatisk respekt för behovet att inte på ett lättvindigt sätt avvisa idÉer bara för att strider mot gängse uppfattningar inom olika vetenskapsområden - en respekt som representanter för den etablerade vetenskapen inte alltid uppvisar. Här skulle jag dock gärna ha sett en något fylligare kritisk diskussion av hur i och för sig korrekta forskningsresultat ibland pre-

senteras på ett vilseledande sätt, t.ex. genom att man påstår att forskningen har visat att vissa samband inte existerar - trots att det som visats snarare är att man inte kunnat påvisa ett samband. Att upprätthålla den distinktionen är också ett viktigt intellektuellt renhållningsarbete.

Författaren ställer och besvarar (nekande) också frågan om vi inte borde avstå från forskning, så ofta som den lett till krig och förintelse. Diskussionen i denna fråga är väl genomförd, men som helhet ligger bokens behållning ändå i klargörandet av hur man, även som lekman, kan identifiera vad som sannolikt är pseudovetenskap.

Jan-Erik Svensson

Sven Ove Hansson: Vetenskap och ovetenskap - om kunskapens hantverk och fuskverk. Tidens förlag 1995.

(Jan-Erik Svensson är anställd vid FOA. Han har både inom och utom sin ordinarie yrkesverksamhet intresserat sig för vetenskapsteoretiska spörsmål.)

Är vi tomtefundamentalister?

Jag deltog som passiv åhörare i docent Mörners "symposium" om slagrutor, som refereras på annan plats i detta nummer av Folkvett. Docenten varnade för extremism och fanatism i synen på slagrutor, kraftlinjer och andra omtvistade fenomen. Å ena sidan finns de som tror att det är livsfarligt att sova i ett Hartman-kryss, vilket man inte bör hävda innan det bevisats. Å den andra sidan finns vetenskapsfundamentalisterna, "pseudoskeptikerna" (Mörners term), som vägrar att ens sätta sig in i problemen, som är rädda för allt som kan underminera deras världsåskådning och akademiska status.

Visst ligger det något i vad docent Mörner säger? Lagom är som bekant bäst, kontinenterna rör sig faktiskt, Galileo och Kepler och Newton och Darwin och Einstein, audiatur et altera pars, let's look at the evidence.

Av någon anledning kom jag att tänka på jultomten. Alla har vi väl slutat tro på tomten. När det lilla barnet undrar om tomten finns på riktigt, finns det alltid något äldre syskon eller en beskäftig vuxen till hands som kan "upplysa" det: "Tomten är bara en saga, det vet ju alla." Men låt oss se lite på verkligheten utanför hemmets trygga vrå.

Det kan för det första konstateras att tomtegestalten har gamla anor i vårt land. Skulle den store skalden och skeptikern Viktor Rydberg ha ägnat tomten en lång dikt om han hade tyckt att det hela bara var en saga?

Den tid är inte så avlägsen då gamla människor kunde vittna om möten med "den lille grå", "vätten", "hustomten" etc. Bara mängden av observationer och benämningar indikerar att det handlar om en högst

påtaglig företeelse, möjligen av andlig eller ockult karaktär.

Även i vår egen moderna tidsålder kan man med lite tur få se tomtar. Det stora flertalet är naturligtvis utklädda människor, men just detta gör det desto svårare - och angelägnare att utforska om några av alla dem som dyker upp i hemmen den 24 december eller ses stå utanför varuhuset veckorna innan detta datum faktiskt är tomtar. I så fall har de ju funnit den perfekta förklädnaden.

Någon kanske invänder att den "amerikanske" Santa Claus har små likheter med den gamla grå gårdstomten. -Jovisst, det krävs en ordentlig utredning av sambandet mellan olika subgrupper inom tomtepopulationen. Kanske tomterna har genomgått en oerhört snabb evolution? xOExkad kroppslängd i samband med exogami (motsatsen till inavel) är en välkänd företeelse.

En del skeptiker pekar på frånväron av fysiska bevis på tomtarnas existens. På det kan man svara att tomten kanske är ett paranormalt, ockult eller religiöst fenomen. Just avsaknaden av bevis är faktiskt gåtfull. Det kommer att krävas mycket skarpsinne och stor fördomsfrihet för att analysera detta problem.

Dessutom kräver grötproblemet (the porridge conundrum) en lösning. Vittnesmålen om att det åt tomten utställda grötfatet länsats är för många och samstämmiga för att kunna avfärdas. Förklaringar som att gröten avdunstat eller ätits av katten faller på sin egen orimlighet. Ett antal väl upplagda fältförsök behöver genomföras. Grötforskare (pultologer) - kanske i samarbete med fälthologer - kan placera ut grötfat (dock ej i Curry-kryss, där katter tycker om att uppehålla sig)

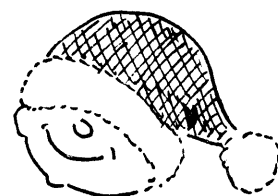
och hålla dessa under bevakning, kanske med elektroniska rörelselarm eller från i förväg iordninggjorda gömslen.

Även klappforskningen (eng. donology, fra. cadeausophie) är ett fält i djup träda. Vilka är de faktiska givarna av alla paket "från Tomten"? Är det troligt att moster Siv eller farbror Lennart vill köpa dyrbara presenter till sina syskonbarn och låta ett omtvistat naturväsen få äran av deras givmildhet? Det skulle gå att spåra de s.k. tomtepaketen, t.ex. genom att analysera de kvitton som ofta följer med gåvor för den händelse mottagaren vill utnyttja den av konsumentverket fastställda bytesrätten.

Kanske visar det sig omöjligt att bevisa tomtens existens, men innan vi arrogant avfärdar ett så omvittnat fenomen krävs en tvärvetenskaplig forskningsinsats. För en beräknad kostnad i uppbyggnadsskedet av SEK 4,2 tkr (drygt fyra miljoner kronor) vore jag villig att åtaga mig att initiera tomteforskningen vid det framtid SSCATRC (Swedish Santa Claus and Tomte Research Center).

Till en början skulle SSCATRC kunna bereda sysselsättning åt ca 4 forskare plus kontorspersonal, administratörer, chefer, dataansvariga och deltidsanställda "tomtespanare" i glesbygd. Ett antal akademiska avhandlingar torde också komma att avkastas varje år.

Lämpliga lokaler för den centrala förvaltningen skulle kunna vara Postens gamla sorteringsanläggning i Tomtebodå. Hur länge skall Sverige behöva förbli ett U-land på tomteforskningens område?

Nisse

Kraftfält i politiken

Centerpartiets ungdomsförbund fick i somras en ny ordförande, Magdalena Fransson. Hon har inte bara lovat att fördubbla förbundets medlemsantal, utan är även mycket intresserad av gammal naturmedicin, önskar sig "helande händer", har "mätt kraftfält i rummen omkring sig", samt tror att alla människor har en ängel som vägleder dem.

(DN31/8 96)

Amalgamsanering mot lungcancer

Socialstyrelsen vill dra in legitimationen för tandläkaren Ragnar Söderström i Markaryd. Söderström har minst sagt annorlunda teorier och behandlingsmetoder. Han genomför bl.a. stora amalgamsaneringar, som hjälper mot mycket: en lungcancersjuk man blev helt frisk efter en sådan behandling, berättar Söderström.

Han har även uppgivit för socialstyrelsens inspektörer att han fått kraft från Gud att med hjälp av sin aura och sina händer mobilisera energi hos patienterna. Socialstyrelsen misstänker att Söderström är psykiskt störd och föreslår att han ska läkarundersökas. - De missuppfattar allting avsiktligt bara för att jävlas, svarar han.

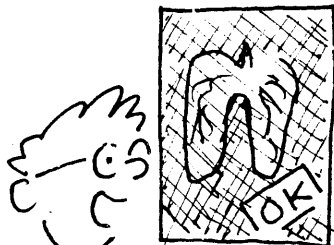
(Kvällsposten 10/10 -96)

Sierska i spartider?

Stockholmskommisarien Walter Kegö blir hårt angripen av två insändare i tidningen Expressen. Bland annat blir han beskyldd för "aggressiv, fundamentalistisk skepticism".

Anledningen till anklagelserna är att Kegö inte tror på sierskan Saidas förmåga att hjälpa polisen att hitta försvunna personer. I dessa nedskärningstider borde väl en polischef vara tacksam för all hjälp som går att få, menar en av insändarna.

(Expressen 26/4 -96)

INTE BARA
CANCERN
FÖRSVANN, UTAN
OCKSÅ SKUGGORNAN PÅ DE
GAMLA RÖNTGEN-
PLÅTARNA!

Sierska i valtider

En Folkvettsläsare påminner om sierskan Saidas spådom från TV-programmet Kalla fakta i februari 1994. Det blir en socialdemokratisk regering efter 1994 års val. Ingvar Carlsson blir statsminister men efterträds i framtiden av en kvinna, dock inte Mona Sahlin, spådde hon. Vi väntar med spänning på att Göran Persson ska släppa fram sin kvinnliga sida.

Marknadsföringsmiss

Företaget Naturmedical i Orsa marknadsför sig bland annat med hjälp av reklamblad som man fäster på parkerade bilar. Naturmedicals preparat uppges kunna bota lungcancer, astma, diabetes, reumatism, barnlöshet med mera.

En dag satt ett reklamblad för Naturmedicals preparat på Christer Backmans bil. Reklamen kunde knappast vara mera felriktad - Christer Barkman är verksjurist vid Läkekemedelsverket, och i stället för en ny kund fick Naturmedical ett vitesföreläggande på 200 000 kronor med förbud att använda påståenden om medicinska effekter i marknadsföringen.

Alternativkurser

I medborgarskolans kursprogram för våren -97 läser vi, att man under 24 studietimmar kan bli undervisad om alternativa terapier av Maria Ekeröth Johansson, "dipl. zonterapeut/intuitiv kroppsterapeut och akupressör".

Några sidor längre fram, under rubriken "Jordstrålningen och de elektriska fälten. Vem blir sjuk?" får man veta att "våra nya kunskaper om jordstrålningsfälten, ännu så länge okända men registrerbara energier, kan vägleda till bättre hälsa och längre liv." Föreläsare är Dick Sjöberg, "biofysiker".

Melatonin I

Melatonin, ett hormon som produceras av tallkottkörteln, är ett riktigt mirakelmedel, om man får tro massmedia. Det ska bl.a. förebygga cancer, uppskjuta åldrandet, ersätta P-piller, förbättra minnet, hjälpa mot näthinneavlossning och öka den sexuella njutningen.

I vissa länder säljs melatonin fritt, men i Sverige är det klassat som läkemedel. Läkemedelsverket noterar att allt mer melatonin skrivits ut under det gångna året. Verket konstaterar också att stödet för påståenden om melatoninets fantastiska egenskaper är svagt. Det kan möjligen vara befogat att skriva ut melatonin vid vissa sömnrubbingar, menar man. Övrig användning är däremot inte förenlig med vetenskap och beprövad erfarenhet.

Melatonin II

På planet hem från USA möter journalisten Lasse Arnell en svensk au pair-flicka som entusiastiskt berättar om den nya drogen melatonin, "som alla människor äter". Arnell är själv skeptisk: han tänker att det nog är något skumt med ett preparat som både gör en pigg och sömning. Och som missbrukas av au pair-flickor.

(Aftonbladet 27/10 -96)

Naturläkemedel blir livsmedel

Sedan den nya läkemedelslagen trädde i kraft 1993 har antalet naturläkemedel på marknaden minskat kraftigt. Tillverkarna måste nu kunna presentera dokumentation som visar att medlen är oskadliga, att de innehåller vad de påstås göra och att de tillverkas under betryggande former. Det kostar så mycket att ta fram dokumentation att tillverkarna hellre avregistrerar medlen om försäljningen är liten, enligt Bengt Gustafsson på läkemedelsverket, som ansvarar för godkännanden av naturläkemedlen.

Att ett naturläkemedel godkänns betyder dock inte att det också fungerar. De behöver inte genomgå kliniska prövningar på samma sätt som vanliga läkemedel. Enligt Bengt Gustafsson kan man nämligen inte ställa samma krav på naturläkemedel som på moderna läkemedel.

Naturläkemedel som avregistreras får inte säljas. Men tillverkarna kan ibland helt enkelt bestämma sig för att kalla medlen för livsmedel, kosttillskott eller kosmetika i stället, och på så sätt kringgå bestämmelserna. Ett nytt förslag om gränsdragning mellan läkemedel och livsmedel är dock på väg.

(DN 19/7 -96)

Ingen patientbrist

En kvinna i Appleton i Wisconsin i USA har stämt sin psykiater, som ställt diagnosen personlighetsklyvning och sedan tagit betalt för gruppterapi. Läkaren hävdar att kvinnans psyke är indelat i 120 olika personligheter och har inkasserat 2 miljoner kronor av kvinnans försäkringsbolag.

Professorn och "cancerfrekvensen"

Sassa Åkervall, som utsågs till årets förvillare 1993, figurerar nu som "sakkunnig i det oförklarliga" i Hemmets veckotidning. I nummer 41/96 intervjuar hon professor emeritus i maskinelement Leif Floberg, som "levererat en och annan sanning till den moderna vetenskapen genom åren".

En av dessa sanningar är att han har funnit orsaken till cancer: "jordens puls" och "cancerfrekvensen" sammanfaller nämligen. Förr i världen kände alla till denna jordstrålningens farlighet, enligt Leif Floberg:

- Men i och med att universiteten bildades förmörkades kunskapen.

Floberg påstår sig vidare ha funnit förklaringen inte bara till cancer, utan till de flesta av våra sjukdomar (inklusive ryggsnitt): även där handlar det om jordstrålning. Detta påstående levererar Floberg enligt artikeln "utan minsta tillstymmelse till skrytsam ton".

Mörner vägrar att sko sig

Tror du att en forskare som är van att arbeta seriöst ska vara med på en amerikansk trollkarls jädra jippon, att girigheten ska slå ut intellektet?"

Det svarar Nils-Axel Mörner när tidningen Metros Cecilia Ahlbeck frågar honom varför han sagt nej till ett erbjudande från James Randi att mot ett bevis för att slagrutor fungerar få 6,8 miljoner kronor.

Han fortsätter: "Mitt enda intresse i det hela skulle vara att slå en sådan här mörkrets riddare. Man jag behöver inte göra det, för jag har så mycket på fötterna att jag inte behöver spela efter hans regler."

Nya medlemmar 1995 och 1996

Det var ett tag sedan Folkvett publicerade namnen på Vetenskap och Folkbildnings nyaste medlemmar, men här kommer en hel skrälllus. Välkomna!

Jan Alexandersson, Järna	Hans Johansson, Luleå	Jesper Sjöström, Uppsala
Erik Andersen, Lund	Thore Johansson, Järna	Erik Sköldenberg, Uppsala
Magnus Askaner, Göteborg	Dan Kiselman, Nacka	Jesper Stage, Umeå
Bengt von Bahr, Tyresö	Ingemar Kvist, Lund	Victoria Strand, Hägersten
Martin Blix, Karlstad	Ulf Larsson, Lund	Arne Sundström, Södertälje
Nils-Eric Cerne, Sjöbo	Per Lindberg, Orsa	Henrik Sundström, Uppsala
Olof Cerne, Lund	Henrik Linde, Strängnäs	Ingrid Svedinger, Haninge
Thomas Ederth, Nyköping	Nils Lindmark, Mölndal	Gunnar Svensson, Stockholm
Bo Edvaller, Kristianstad	Charlotte Magnusson, Uppsala	Hans Thelin, Lund
Sten Ekholm, Knivsta	Mattias Marklund, Umeå	John Vallin, Skinnskatteberg
Erik Engdahl, Oxford, Storbritannien	Ivan Martin, Stockholm	Jan Wahlén, Vallentuna
Kasimir G S Ereno, Hallsberg	Jonatan Mattsson, Bromma	Egon Wehlin, Älmhult
Nils Essle, Göteborg	Carl Molin, Stockholm	Krister Widegren, Nordmarkshyttan
Kirsti Forsten, V Frölunda	Laine Mägi, Katrineholm	Ramon Wyss, Nacka
Fredrik Bendz, Uppsala	Arne Nilsson, Stockholm	Anders af Wåhlberg, Uppsala
Björn Fulton, Stigtomta	Johan Nissen, Hässelby	Ingvar Wängberg, Wuppertal, Tyskland
Bo Fundell, Sollentuna	Krystyna Nordh, Ängelholm	Ingvar Ysberg, Malmö
Lars Furborg, Vingåker	Håkan Ohlsson, S. Sandby	Lennart Åberg, Kalmar
Fredrik Fälth, Göteborg	Hans Oldeberg, Uppsala	Anna Åkesson, Uppsala
Johnny Gelsdorf, Göteborg	Hans Ollaiver, Uppsala	Jan Årmann, Umeå
Thomas Hahr, Umeå	Leif Pehrson, Täby	Anders Åström, Linköping
Dag Hedfors, Stocksund	Jens Pein, Nyköping	Björn Åström, Korsberga
Peter Hedström, Stockholm	Lena Perers, Bromma	Bertil Ödlund, Sollefteå
Evert Jakobsson, Hovås	K-G Rensfelt, Bromma	
Ingemar Johannesson, Lysekil	Åsa Rudehäll, Umeå	
Bo Johansson, Nynäshamn	Per Johan Råsmark, Uppsala	
	Santesson-Wilson Lund	
	Per Scheffer, Nynäs Havsbad	
	Bo Schenkman, Kristianstad	
	Suzy Seven, Stockholm	
	Lena Sjögren Hellblom, Täby	